

ПОЛЬСЬКЕ ДРІБНОМІЩАНСТВО ЛЬВОВА У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1930-х років: ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ЗАЙНЯТОСТІ

У статті на базі даних перепису 1931 р. досліджується чисельність, структура зайнятості польського дрібноміщанства у м. Львові. Аналізується особливість статистичного матеріалу, який покладено в основу вивчення галузевої структури зайнятості цієї соціальної групи населення міста.

Ключові слова: ремесло, торгівля, дрібноміщанство, транспорт, підприємства.

Постановка проблеми, її актуальність. Місто Львів від часу свого заснування відіграло важливу роль у економічному, суспільно-політичному та культурному житті Східноєвропейського регіону, оскільки поєднало елементи культур і традицій європейських та східних народів. На думку польського дослідника І. Дрекслера, через місто здавна пролягали дві важливі комунікаційні артерії: перша поєднувала балтійський та причорноморський регіони, друга, континентальна, проходила зі сходу та розгалужувалася у напрямі Перемишля й Луцька та далі в сусідні землі [1, с. 6]. Таке розташування міста надавало йому особливого військово-стратегічного значення.

Корінними жителями міста були українці, які щільно заселили території навколо Високого замку, побудованого князями Данилом та Левом. Вони проживали над р. Полтвою ще до спорудження князівської резиденції. Про це свідчить розташування пам'яток сакральної архітектури [2, с. 93]. Щоб пожвавити економічне життя міста галицько-волинські князі запрошували сюди купців та ремісників з інших країв. Так у Львові з'явилися німецькі, вірменські, єврейські, польські, грецькі та інші поселенці. У XIV–XV ст. найчисельнішою і найпотужнішою економічно іноземною громадою

Дудяк Олег Анатолійович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри давньої історії України та архівознавства, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів.

© Дудяк О.А., 2015

серед львівських міщан була німецька, яка принесла у місто Магдебурзьке право. Усі міщани-католики, незалежно від національної приналежності, об'єдналися навколо цієї громади. Проте вже у XV ст. все більшої ваги у цій громаді набувають поляки, колонізаційний потік яких у місто посилюється, натомість німецький – спадає. Дослідники пояснюють це зuboжінням заможних львівських купців, здебільшого німців, після захоплення турками чорноморських портів Кафи, Кілії та деяких інших, а також культурною асиміляцією німецьких міщан зростаючою польською спільнотою [3, с. 46]. На думку польського дослідника В. Лозінського, на швидкій полонізації німців позначилося і те, що поляки стали «державною» нацією [4, с. 13]. Посівши ключові позиції в економічному житті міста, поляки здобули панівне становище у католицькій громаді. Відтоді католики всіх націй – німці, італійці, шотландці та інші, прибувши у місто, підпадали під полонізаційний вплив. Таким чином польське населення стало домінуючим у місті аж до Другої світової війни.

За даними перепису 1931 р., у Львові зареєстровано 312 231 мешканець, з них римо-католики налічували 157 490 осіб (50,4 %), а міщани, які називали польську мову як рідну, становили 198 212 осіб (63,5 %) [5, с. 96]. Поляки римо-католики, як найчисельніша етноконфесійна спільнота міста Львова, вирішальним чином впливали на його функціонування. Проте їхня соціальна структура залишається малодослідженою у сучасній історіографії. Тому у цій статті розглядається чисельність, структура зайнятості такої соціальної групи польського міщанства як дрібноміщанство. До нього належали дрібні товаровиробники, що вели своє господарство за допомогою власних засобів виробництва. Джерелом їхнього доходу була, головним чином, власна праця [6, с. 153]. Польські дрібноміщани налічували за даними перепису 1931 р. 16 464 особи, що становило 10,4% всього польського міщанства [5, с. 97]. Вони були доволі активними у суспільно-політичному житті міста, і за їхні голоси змагали різні польські політичні партії.

Аналіз попередніх досліджень. Проблеми соціального розвитку м. Львова у міжвоєнний період неодноразово піднімалися в працях українських та польських дослідників.

Соціально-економічне становище львівського робітництва у Польській державі досліджували П. Челак, І. Васюта, Б. Дудикевич [7]; зміни у чисельності, етнічному складі та структурі зайнятості населення Львова впродовж 1920-х – 1930-х років вивчали С. Пазира [8], А. Бонусяк [9], С. Макарчук [10, 11]; чисельність, етноконфесійну структуру та галузеву зайнятість львівських підприємців розглянув О. Дудяк [12]. Попри те чисельність, структура зайнятості та інші соціальні параметри польського дрібноміщанства залишаються поза увагою науковців.

Метою статті є встановити на підставі матеріалів перепису 1931 р. чисельність, структуру зайнятості польського дрібноміщанства м. Львова у першій половині 1930-х рр. Перепис 1931 р. був і залишається найбільш повним джерелом соціально-економічної та статистичної інформації для дослідників суспільства міжвоєнної Польщі, зокрема і населення Львова у вказаний період, тому його покладено в основу цієї розвідки.

Працюючи з даними вищезгаданого перепису, потрібно пам'ятати, що для населення західноукраїнських земель у вказаний період був характерний тісний зв'язок конфесійної та національної приналежності, тому здебільшого католики ототожнювалися з поляками, греко-католики – з українцями, а іудеї – з євреями. Звичайно, траплялися випадки неспівпадіння конфесійної та національної ідентичностей, проте вони були радше винятком з тогочасної ситуації, і тому в українській та польській історіографіях прийнято віроповідну приналежність ототожнювати з національною. Ототожнення конфесійної та національної приналежності у дослідженні соціальної структури національних спільнот міжвоєнної Польської держави зумовлене також особливостями джерельного матеріалу – у переписах 1921 р. і 1931 р. фах та соціальний статус облікованих осіб фіксувався у комбінації з їхньою віроповідною приналежністю, отже, етнічною ознакою особи виступала її конфесія.

Перепис 1931 р. зафіксував відношення облікованого населення до засобів виробництва та характеру виконуваної ним праці (розумова, фізична), а також ставлення власників засобів виробництва до використання найманої робочої сили (використовували чи не використовували). Ці зафіксо-

вані характеристики населення дають нам можливість, окрім традиційних для міжвоєнних польських переписів соціальних категорій – власники, розумові працівники, робітники та особи з невизначеним суспільним становищем – виділити серед львівських міщан такі соціальні групи, як буржуазія, дрібноміщанство, землевласники.

Виходячи із зафіксованих у матеріалах перепису 1931 р. критеріїв, до дрібноміщанства відносимо всіх власників засобів виробництва поза сільським господарством, котрі не використовували найманої робочої сили, а також самостійних з рубрики «промисловість і ремесло», що були зайняті у «промислових закладах VIII та невідомої категорії» [13, с. 15]. Такі підприємства відносилися до «дрібнопромисловості та ремесла», насправді – найменші виробничі майстерні, що перебували у власності працюючих у них. Складніша ситуація у рубриці «торгівля і страхування», оскільки там не подано градації підприємств на категорії за кількістю зайнятих працівників. Відсутність цієї градації утруднює відділення великих торгових чи фінансових закладів від невеликих крамничок, власники яких послуговувалися працею одного або кількох найманих працівників. Тому чисельність дрібноміщан є заниженою, а буржуазії – завищеною.

Виклад основного матеріалу. Попри модернізаційні процеси у Львові в перші десятиліття ХХ ст., у його господарстві переважало дрібнотоварне виробництво та невеликі торгові заклади. Львівські ремісники та дрібні купці залежали від загальнодержавної господарської кон'юнктури, тому всі злети та падіння польської економіки впливали на їхнє матеріальне становище. А економічна ситуація у Другій Речі Посполитій характеризувалася частими кризами, що завдавали великих втрат підприємцям. За підрахунками польських дослідників Збігнева Ландау та Єжи Томашевського, впродовж 21 року існування міжвоєнної Польської держави 8 років припало на важкі економічні кризи (1924–1925 рр., 1930–1935 рр.), а 13 років були більш сприятливими для економічної діяльності [14, с. 62].

У першій половині 1930-х років польська економіка перебувала в стані важкої кризи. Її відчули всі галузі господарства, зокрема ремесло. За підрахунками З. Ландау та Є. Томашевського, впродовж кризи 1930-1935 рр. у Польщі

безробіття охопило майже 30 % ремісників, а решта перебувала в стані часткової зайнятості, що відбилося на падінні ремісничого виробництва на 50 % [15, с. 108]. Споживання дрібноміщан на одну особу впродовж 1929–1933 рр. скоротилося на 22 % [15, с. 113].

Усі ці економічні негаразди впливали на польське дрібноміщанство Львова. Як ми вже згадували вище, воно разом із сім'ями нараховувало 16 464 особи, з них самодіяльними були 7 867 осіб, або 9,95 % від усіх самодіяльних римо-католиків міста. У таблиці 1 подано галузеву структуру зайнятості польського дрібноміщанства. Аналізуючи її зміст, бачимо, що воно здебільшого було зайняте у ремеслі, і менше третини його працювало у торгівлі.

Матеріали перепису 1931 р. містять доволі детальний поділ ремісників за основними промисловими галузями, в яких ті були зайняті. Вадою цього поділу є те, що галузевий розподіл львівських підприємців охоплює лише частину з них: для великих підприємців з 11 осіб галузеву приналежність зазначено лише для 4 (36 %), а для 596 підприємців, власників середніх та дрібних підприємств, галузевий поділ подано для 246 (41 %) [5, с. 97–114]. Такий стан даних утруднює детальний аналіз галузевої структури львівських підприємців, ремісників, проте дозволяє скласти хоча б загальне уявлення про їхню галузеву зайнятість.

Таблиця 1

Галузева структура зайнятості польських дрібноміщан у м. Львові за матеріалами перепису 1931 р. [5, с. 96–126].

Галузь	Польське дрібноміщанство			
	Самодіяльне із сім'ями		Лише самодіяльне	
	загальна кількість	%	загальна кількість	%
Промисловість та ремесло	11 134	67,6	5 003	63,6
Торгівля	4 190	25,4	2 299	29,2
Комунікація	674	4,1	270	3,4
Інші галузі	466	2,8	295	3,7
Разом	16 464	100	7 867	100

**Структура зайнятості польських дрібноміщан
у промисловості м. Львова
за матеріалами перепису 1931 р. [5, с. 96–126].**

Промисловість	Польське дрібноміщанство			
	Самодіяльне із сім'ями		Лише самодіяльне	
	загальна кількість	%	загальна кількість	%
Гірничі і металообробні	1702	15,5	739	15
Хімічна	9	0,1	5	0,1
Мінеральна	75	0,7	32	0,6
Деревообробна	1063	9,7	402	8,1
Оббивальні майстерні	114	1	41	0,8
Папірництво	8	0,1	5	0,1
Текстильна промисловість	51	0,5	33	0,6
Шкіряна	59	0,5	24	0,5
Пошиття одягу	3629	33,1	1988	40
Харчова	1438	13	605	12
Поліграфічна	235	2	111	2,2
Будівництво	2462	22,5	924	18,6
Без чіткого зазначення галузі	106	1	48	1
Разом	10951	100	4957	100

У рубрику «гірничі і металообробні промисловість» включено осіб, зайнятих за даними перепису 1931 р. в галузях «гірництво» та «металургія». У цій рубриці нараховувалося 739 самодіяльних підприємців, які разом із сім'ями нараховували 1702 особи. Із тих 739 ремісників найману робочу силу використовували лише 205 осіб (28 %), тобто більше 70 % з них були власниками дуже дрібних виробничих закладів. Серед ремісників цієї рубрики матеріали перепису зафіксували 79 ковалів, 372 слюсарі, 46 бляхарів, 24 годинників та ювеліри.

Хімічна промисловість – невеликі підприємства, де виготовлялися мило, косметика, пасти, вазеліни і т.д. Власниками цих закладів були 5 ремісників, котрі не використовували найманої робочої сили. Разом із сім'ями

вони нараховували 9 осіб. У цій галузі зайнято ще 10 власників підприємств, але вони використовували найману робочу силу. Оскільки у цій підрубриці не зазначено поділу підприємств на категорії, то ми не можемо відділити великі підприємства від ремісничих майстерень, в яких могли бути зайняті одна або кілька найманих осіб.

Мінеральна промисловість – галузь обробної промисловості, що займається добуванням та обробкою мінеральної сировини для будівельної, скляної та керамічної галузей. У міжвоєнній Польщі до мінеральної промисловості включали такі галузі: виробництво цементу, виробництво цегли та скла [16, с. 407]. У цій галузі, за даними перепису 1931 р., власниками підприємств VIII та невідомої категорій були 9 осіб, які використовували найману працю, та 23 особи, котрі працювали особисто та обмежувалися допомогою рідних. Разом із сім'ями вони нараховували 75 осіб.

Однією з найпоширеніших галузей міського господарства була деревообробна. Перші згадки про майстрів з обробки дерева у місті відомі вже з кінця XIV ст. На початку XV ст. у Львові вже відомі чотири бондарі [17, с. 140]. У 1483 р. бондарі, токарі, столярі, стельмахи та колодії утворили спільний цех [17, с. 141]. Впродовж наступних століть деревообробні професії інтенсивно розвивалися у місті і задовольняли потреби не лише місцевого ринку, а й виходили далеко за його межі. Так, меблі виробництва львівських столярів у першій половині XIX ст. були широко відомі у всій Австрійській імперії і гідно конкурували з виробами віденських майстрів [17, с. 143].

Деревообробна промисловість продовжувала розвиватися у Львові і в міжвоєнний період. За даними переписної статистики 1931 р., у місті зафіксовано 1041 власника деревообробних підприємств. Із них 467 (45 %) були поляками. Із цих польських власників 159 осіб використовували найману робочу силу, а 308 обмежувалися працею своєю та своїх рідних. Але навіть з тих 159 осіб більшість становили дрібні ремісники, які послуговувалися працею одного або кількох найманих працівників. На жаль, обмеженість зафіксованих у переписних матеріалах критеріїв не дає нам можливості точно відмежувати ремісників від промисловців.

Проте із вказаних 115 столярів, що послуговувалися найма-ною працею, власниками підприємств VIII та невідомої кате-горій, яких ми зараховуємо до дрібноміщан, було 94 особи. Отже, у деревообробній промисловості у вказаний період було зайнято 402 польські ремісники, котрі разом із сім'ями нараховували 1063 особи. Допускаємо, що відсоток зайнятих ремісників у цій галузі був ще вищим, проте наявні мате-ріали не дають встановити це максимально точно.

Окремою сферою зайнятості у переписних матеріалах зазначено оббивальництво (*tapicerstwo*). Це окрема галузь ремесла чи промисловості, що займається вистиланням чи оббиванням меблів, салонів машин, поїздів і т.д. тканиною, шкірою чи іншими матеріалами. За статистичними даними, у цій сфері було зайнято 15 польських власників, які послу-говувалися найманою працею та 26 – які обходилися без найманої праці. На думку відомого польського дослідника Людвіка Ландау, оббивальництво, як і інші виробничі сфери, де чисельність найманих працівників на одного роботодавця становить менше 7 осіб, варто відносити до ремесла [18, с. 3]. Отже, власником оббивальних майстерень був 41 польський ремісник, разом із сім'ями вони становили 114 осіб.

Поява друкування та розвиток діловодства і освіти зумовили потребу у виробництві паперу. Проте папірництво розвивалося у Львові повільно. Перша папірня мануфактур-ного типу виникла у місті в 1599 р. і була розташована у приміському селі Брюховичі. Її засновником був майстер Кмелер, якому допомагали три підмайстри та ще й наймані працівники. Ця папірня проіснувала до 1607 р. [17, с. 169].

У першій половині 1930-х років у Львові виробництвом паперу займалося 57 підприємців, з них поляками були 6 осіб [5, с. 104]. Із тих 6 чоловік одна особа була власником середнього за розміром підприємства, тому до дрібноміщан ми зараховуємо 5 польських підприємців цієї галузі, які разом із сім'ями становили 8 осіб.

Текстильна промисловість має глибоке коріння у Львові. Перші згадки про ткачів у місті відомі з початку XV ст., а з 1459 р. походить найдавніший статут ткацького цеху [17, с. 105]. Це ремесло мало ринок збуту і було вдосталь забезпечене місцевою сировиною, тому активно розвивалося

впродовж XVI–XVIII ст. Але у першій половині XIX ст. ця реміснича галузь занепадає, оскільки не могла конкурувати з дешевшою продукцією моравських та австрійських фабрик [17, с. 105].

У першій половині 1930-х років у текстильній промисловості міста працювало 110 підприємців, 78 (71 %) з них обмежувалися власною працею та працею рідних. Це свідчить, що текстильна промисловість у Львові була представлена здебільшого ремісниками. Польських підприємців у цій сфері нараховувалося 37 осіб, з них лише 4 працювали найманою працею. Оскільки у статистичних матеріалах 1931 р. не подано розподілу текстильних підприємств за величиною на категорії, ми зараховуємо до дрібноміщан лише 33 польських ремісники, які не працювали найманою працею. Разом з родинами вони нараховували 51 особу.

Обробка шкір мала давню традицію у львівській промисловості. Вже у 1382 та 1388 рр. згадуються імена трьох чинбарів [17, с. 125]. У наступні десятиліття шкірообробні ремесла продовжували розвиватися. У другій половині XVI ст. в чинбарському цеху діяло не менше 20 майстрів [17, с. 125]. Чинбарське ремесло розвивалося і в наступному XVII ст., але з першої половини XVIII ст. розпочався занепад, пов'язаний із загальним соціально-економічним становищем міста. Остаточний занепад цього ремесла спричинила поява на львівському ринку шкір, вироблених на чинбарських фабриках та мануфактурах Австрії та її провінцій у першій половині XIX ст. Так, у 1841 р. у Львові зафіксовано лише 5 чинбарів [17, с. 126]. Проте потреби внутрішнього ринку та наявність ринків сировини дозволили вижити львівській шкіряній промисловості, що продовжувала працювати у міжвоєнний період.

У шкірообробній галузі в досліджуваній час було зайнято 11 польських підприємців, які працювали найманою працею та 20, котрі обмежувалися власною працею та допомогою рідних. До дрібноміщан відносимо 4 ремісників, які працювали найманою працею та були власниками підприємств VIII та невідомої категорій, і 20 ремісників, що обмежувалися власною працею та працею рідних. Отже, у цій галузі нараховувалося 24 польських ремісники, що з родинами налічували 59 осіб.

Ремесла з пошиття одягу були поширені у Львові ще з князівських часів. До 1425 р. належить перша згадка про кравецький цех, що був однією з найбільших ремісничих корпорацій міста [17, с. 94]. На початку XVII ст. у Львові нараховувалося 100 кравецьких майстрів, і попри те, що в наступні десятиліття їхня чисельність дещо зменшилася, вони становили велику частину ремісників. У першій половині XIX ст. в місті працювало 132–164 кравецьких майстрів [17, с. 94]. Але, окрім кравецтва, розвивалися й інші одяжні ремесла, з XV ст. у місті відомі рукавичники, шапкарі, позументники, кушнірі. Окрім кравців, одним з найбільших у місті був цех шевців, найдавніший статут якого відносять до 1456 р., хоча існують згадки про його функціонування ще у XIV ст. [17, с. 96]. Ці ремесла розвивалися і в наступні століття. Особливість одяжного виробництва полягала в тому, що воно і в перші десятиліття XX ст. продовжувало зберігати ремісничий характер. Причому це було характерно для всієї території міжвоєнної Польської держави. Про це свідчать розмірковування Л. Ландау, який в пошуках критеріїв розмежування промисловості і ремесла в тогочасній статистиці відніс кравецтво, кушнірство, капелюшництво, виробництво краваток та взуття до ремесла [18, с. 4].

У виробництві одягу працювало 1988 польських ремісників. Із них 303 (15,2 %) використовували найману працю, а 1685 (84,8 %) обходилися власними силами. Це є ще одним свідченням дрібнотоварного характеру одяжного виробництва в місті.

Найчисельнішою групою львівських виробників одягу були кравці, вони нараховували 1142 ремісники (57,4 %), шевці – 459 (23,1 %), виробники білизни – 266 (13,3 %), кушнірі – 38 (1,9 %), виробники шапок і капелюхів – 55 (2,8 %). Разом із родинами польські виробники одягу налічували 3 629 осіб.

Харчові ремесла відігравали у Львові важливу роль з перших століть його існування, так, вже на початку XV ст. існував цех пекарів, а з 1425 р. – цехи різників та медоварів, пивоварів і солодовників [17, с.132, 134, 138]. Цехи пекарів та різників не встигали задовольняти потреби

населення міста, яке швидко зростало значною мірою через щгучні цехові обмеження. Впродовж XV-XVI ст. число майстрів в обох цехах зберігалося в межах 20 осіб [17, с. 132, 134]. Лише 1620 р. для різників та 1637 р. для пекарів кількість майстрів за дозволом міської ради збільшено до 40 осіб [17, с. 135]. У XVIII ст. харчові ремесла продовжували розвиватися, а скасування цехових обмежень у XIX ст. надало їм нового імпульсу.

За даними перепису 1931 р., у харчовій промисловості Львова зайнято 642 польських підприємці. Із тих 642 осіб 265 послуговувалися найманою працею, а 377 – не послуговувалися. За нашими підрахунками, у харчовій промисловості було зайнято 37 польських підприємців, власників середніх та великих закладів, відповідно до дрібноміщан належало 605 осіб. Із них власниками млинів були 13 осіб, пекарень – 49, боень – 471. Не всі сфери харчової промисловості у Львові зазначені в матеріалах перепису, тому ми не можемо провести детальних підрахунків.

Поліграфічна промисловість у Львові має глибоке коріння. У місті вона почала активно розвиватися з другої половини XVI ст. Друкарня Львівського Ставропігійського братства була найвідомішим закладом такого типу, продукція якої поширювалася на всю тогочасну Україну а також і поза її межами [19, с. 72]. У наступні століття поліграфічна промисловість продовжувала розвиватися у місті, де на 1870 р. нараховувалося 13 друкарень з 260 робітниками [20, с. 203].

На початку 1930-х років у Львові власниками поліграфічних підприємств були 137 римо-католиків, з них 67 послуговувалися найманою робочою силою, а 70 – не послуговувалися. Але і з тих 67 підприємців власниками більших друкарських і літографічних закладів були лише 26 осіб. Отже, 111 польських власників поліграфічних підприємств належали до дрібноміщанства, які разом із сім'ями нараховували 235 осіб.

Однією з найдавніших галузей міського господарства було будівництво. Воно з'явилося у місті з перших років його існування і розвивалося надалі, попри всі історичні перипетії. За даними дослідників, найдавніші письмові

повідомлення про мулярів та каменярів припадають на кінець XIV ст. Зокрема, на сторінках найстарішої міської книги (1383 р.) згадується прізвище відомого муляра та архітектора Дорінга [17, с. 106].

Розбудова міста у наступні століття стимулювала появу нових будівельних професій, що об'єднувалися в цехи, а згодом на їхній базі виникали будівельні підприємства. Одним з відомих львівських підприємців кінця XIX – поч. XX ст. був український архітектор Іван Левинський, на будівельних підприємствах якого працювало понад 800 робітників [20, с. 201]. Проте великі будівельні організації у Львові були поодинокими випадками, переважну більшість працівників цієї сфери становили дрібні виробники. Із 1116 самодіяльних будівельників римо-католиків лише 192 (17,2 %) особи використовували найману робочу силу. Враховуючи дрібнотоварний характер львівської економіки, можемо припустити, що значну частину з тих 192 осіб становили дрібні власники. Проте у переписних матеріалах вказано лише критерій використання найманої праці, тому до дрібноміщан ми відносимо лише 924 особи, які обмежувалися власною працею та працею своїх рідних. Разом із сім'ями вони нараховували 2 462 особи.

Під час переписного анкетування не всі респонденти чітко вказали свій фах та галузеву приналежність, зазначаючи лише зайнятість як самодіяльних у промисловості. Тому їх організатори перепису 1931 р. включили у рубрику «Гірництво і промисловість без галузевого поділу». Серед римо-католиків, представників цієї рубрики, було 5 «власників підприємств VIII та невідомої категорій», які послуговувалися найманою працею, та 43 особи, котрі обмежувалися працею своїх рідних. Тобто до дрібноміщан належало 48 чоловік, які разом із сім'ями нараховували 106 осіб.

Важливою частиною міського господарства була торгівля. Із перших десятиліть свого існування Львів перетворився на один з найбільших осередків зовнішньої та внутрішньої торгівлі у західноукраїнському регіоні. Вже у XIV ст. львівські купці торгували з італійськими колоніями Північного Причорномор'я, Тевтонським Орденем, Вірменією, Персією, Молдавією та іншими країнами. Після надання місту у

1444 р. права складу на східні товари, воно стало транзитним пунктом в торгівлі між Сходом і Заходом, що приносило місцевим купцям великі прибутки [17, с. 24].

Відіграло місто важливу роль і у внутрішній торгівлі Галицького краю. Так, коли польський король Ян Ольбрахт у 1497 р. зробив спробу обмежити торгові права старої частини Львова, проти виступили 13 міст Галичини – від Перемишля на заході до Буська на сході [21, с.88].

Важливу роль в економічному житті міста торгівля відіграла і в наступні епохи. У 1930-х роках з торгівлі у Львові утримувалося понад 20 % міщан [9, с. 197]. Матеріали перепису 1931 р. у рубриці «торгівля і страхування» містять дані про зайнятість 2 299 польських дрібноміщан, які разом із сім'ями нараховували 4 190 осіб.

Безпосередньо торгівлею займалося 1 076 польських дрібноміщан, з них 1 008 осіб торгували вроздріб, 13 були гуртовиками, а 55 утримувалися з дрібнотоварної мандрівної торгівлі [5, с. 96–126].

До сфери торгівлі були також внесені 84 польських дрібноміщан, які здавали помешкання для проживання безквартирних осіб, були власниками невеликих ресторанів, а також 141 особа, зайнята посередницькими послугами та дрібними фінансовими операціями.

Територіальне зростання міста стимулювало розвиток міського транспорту. Він був здебільшого у комунальній власності, проте існували сегменти з задіянням приватних засобів пересування. За даними переписної статистики 1931 р., у місті в транспортній сфері було зайнято 270 польських дрібноміщан, які разом із сім'ями нараховували 674 особи. Вони володіли різними засобами пересування, зокрема: 59 осіб – автомобілями, 31 – кінними колясками, 57 – іншим кінним транспортом [5, с. 96–126].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дрібноміщанство становило близько 10 % польського населення м. Львова у першій половині 1930-х років. Здебільшого це були власники невеликих підприємств, ремісничих майстерень, дрібні купці, наймодавці, ресторатори, посередники у дрібних фінансових та інших операціях, перевізники. Вони працювали особисто, інколи залучаючи допомогу рідних та найманих працівників. Понад 90 % польських дрібноміщан

були зайняті у двох галузях: «гірництво та промисловість» і «торгівля та страхування», в інших галузях їхня зайнятість не перевищувала 7 %.

Більше 2/3 польських дрібноміщан були ремісниками та власниками невеликих підприємств, третина – дрібними купцями, рестораторами, наймодавцями житла, посередниками. Близько 93 % львівських ремісників латинського обряду були зосереджені у виробництві одягу, будівництві, харчовій та деревообробній промисловостях. В інших виробничих сферах їхня присутність була незначною.

Третина польських дрібноміщан володіла невеликими торговими закладами, ресторанчиками, здавали в найм житло, займалася різними посередницькими операціями. Близько половини з них належали до власників дрібних роздрібних магазинів, незначний відсоток вів гуртову торгівлю та належав до мандрівних торговців.

Невелику, але мобільну групу львівських дрібноміщан становили перевізники пасажирів та товарів. Ця група була доволі строката, серед неї бачимо доволі значну кількість власників автомобілів, хоча продовжував переважати традиційний кінний транспорт.

1. *Drexler I.* Wielki Lwów / I. Drexler. – Lwów, 1920. – 66 s.
2. *Александрович В.* Мистецтво княжої доби / В. Александрович // Історія Львова: в 3 т. / Головн. ред. Я. Ісаєвич. – Львів: Центр Європи, 2006. – Т. 1. – С. 93–97.
3. *Капраль М.* Національні громади Львова XVI–XVIII ст. (соціально-правові взаємини) / М. Капраль. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 440 с.
4. *Łoziński W.* Patrycyat i mieszczaństwo Lwowskie w XVI–XVIII wieku / W. Łoziński. – Lwów, 1902. – 434 s.
5. Statystyka Polski. Seria C. Drugi powszechny spis ludności z dnia 9.XII.1931 r. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe. Miasto Lwów. – Warszawa, 1937. – Z.58. – 126 s.
6. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. – Київ: УРЕ, 1986. – 796 с.
7. Нариси історії Львова / І.П. Крип'якевич (відп. ред.) – Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1956. – 438 с.
8. *Pazyra S.* Ludność Lwowa w pierwszej ćwierci XX wieku / S. Pazyra // Studia z historii społecznej i gospodarczej poświęcony prof. dr. F. Bujakowi. T. XXXVIII. – Lwów, 1931. – S. 415–446.

9. *Bonusiak A.* Lwów w latach 1918–1939: Ludność – Przestrzeń – Samorząd / A. Bonusiak. – Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 2000. – 302 s.
10. *Зайцев О., Макарчук С.* Населення міста / О. Зайцев, С. Макарчук // Історія Львова: в 3 т. / Редкол. Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. – Львів: Центр Європи, 2007. – Т. 3. – С. 43–45.
11. *Макарчук С.* Населення «столиці» у другій половині XIX – першій третині XX ст. / С. Макарчук // Карта Львова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://map.lviv.ua/statti/makarchuk.html>.
12. *Дудяк О.* Львівські підприємці за даними перепису 1931 року: чисельність, етноконфесійна структура, галузь зайнятості / О. Дудяк // Вісник Львівського університету. Сер.: Історична. – 2013. – Вип. 48. – С. 521–534.
13. *Statystyka Polski. Seria C.* Drugi powszechny spis ludności z dnia 9.XII.1931 r. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe. Polska (dane skrócone). – Warszawa, 1937. – Z. 62. – 369 s.
14. *Landau Z., Tomaszewski J.* Trudna niepodległość: Rozważania o gospodarce Polski 1918–1939. / Zbigniew Landau, Jerzy Tomaszewski. – Warszawa: Książka i wiedza, 1978. – 160 s.
15. *Landau Z., Tomaszewski J.* Wielki kryzys 1930–1935 / Zbigniew Landau, Jerzy Tomaszewski // Gospodarka Polski międzywojennej 1918–1939: w 4 t. – Warszawa: Książka i wiedza, 1982. – Т. 3. – 450 s.
16. *Rocznik informacyjny o spółkach akcyjnych w Polsce / Opracował Teodor Szober.* – Warszawa, 1929. – S. 407.
17. *Кісь Я.П.* Промисловість Львова у період феодалізму / Ярослав Кісь. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1968. – 223 с.
18. *Landau L.* Skład zawodowy ludności Polski jako podstawa badania struktury gospodarczej / Ludwik Landau. – Warszawa, 1931. – 20 s.
19. *Крыловски А.* Львовское Ставропигіальное братство / А. Крыловски. – Киев, 1904. – 314 с.
20. *Гелей С.* Економіка / С. Гелей // Історія Львова: в 3 т. / Головн. ред. Я. Ісаєвич. – Львів: Центр Європи, 2007. – Т. 2. – С. 200–221.
21. *Войтович Л.* Торгівля, ремесло, рільництво / Л. Войтович // Історія Львова: в 3 т. / Головн. ред. Я. Ісаєвич. – Львів: Центр Європи, 2006. – Т. 1. – С. 87–93.

Надійшла до редакції 02.02.2015 р.

Рецензент: *Ю.В. Бураков*, кандидат історичних наук, доцент, провідний науковий співробітник, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів

Дудяк О.А.

ПОЛЬСКАЯ МЕЛКАЯ БУРЖУАЗИЯ ЛЬВОВА В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ 1930-х годов: ЧИСЛЕННОСТЬ И СТРУКТУРА ЗАНЯТОСТИ

В статье на базе переписи 1931 г. изучается численность и структура занятости польской мелкой буржуазии г. Львова. Анализируется особенность статистического материала, который лежит в основе изучения количественных параметров и занятости польской мелкой буржуазии города.

Ключевые слова: ремесло, торговля, мелкая буржуазия, транспорт, предприятия.

Dudyak O.

POLISH PETTY BOURGEOISIE IN LVIV AT THE FIRST HALF 1930: THE NUMBER AND STRUCTURE OF EMPLOYMENT

The number and structure of employment of the Polish petty bourgeoisie in Lviv on the bases of the data from the Census 1931 is researched in the article. The peculiarity of the statistical data, which forms the basis of the research of sectoral employment structure of this social group, is analyzed.

Key words: craft, trade, petty bourgeoisie, transport, company (factory).